

СПЕЦИФІКАЦІЯ ОБОВ'ЯЗКІВ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПЕЦІАЛЬНОГО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДАНОЇ КАТЕГОРІЇ НАСЕЛЕННЯ

МУЗИКАНТ Катерина Анатоліївна - аспірант кафедри АГПФЕБ юридичного факультету Сумського державного університету

УДК: 342.95.05-053.6(477:)043.5

В статті досліджується необхідність специфікації обов'язків неповнолітніх осіб для виділення їх особеного адміністративно-правового статусу. Сформульовано і обґрунтовано пропозицію виділення таких обов'язків як уваження і любов до батькам, опікунам і опікунам, турбота про своє здоров'я, саморозвиток.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус дитини, обов'язки неповнолітнього, специфікація обов'язків, співвідношення прав і обов'язків.

Постановка проблеми та стан дослідження

Адаптація законодавства України до законодавства країн Європейського Союзу ставить на меті створення такого державного механізму регулювання, який би характеризувався особливою повагою до прав і свобод громадян, ставив на меті саме встановлення та захист таких прав, та, як результат, користувався довірою у осіб. Саме в цьому вбачається необхідність реформування адміністративної сфери та сфери адміністративно-правового захисту прав громадян і пристосування, адаптація її до загальноприйнятих норм Європейського Союзу. Адміністративна реформа в Україні враховує усі ці принципи та рекомендації, відповідно до яких вже були запроваджені основні інститути захисту прав неповнолітніх осіб. Також було започатковано і прийнято до реалізації певний спектр програм щодо захисту прав осіб, які не досягли повноліття, попередження їх правопору-

шень, покращення умов їх життєдіяльності та можливостей щодо самореалізації.

Та визначення і особливості адміністративно-правового статусу неповнолітніх осіб потребує подальшого опрацювання, спираючись на досвід та ефективність його функціонування і реалізації в зарубіжних країнах, так як не залишає сумніву факт того, що саме з формування у дитини необхідних цінностей та правової свідомості починається створення правосвідомого громадянського суспільства.

Дослідженням адміністративно-правового статусу неповнолітніх, у тому числі і основного його елементу – прав і обов'язків дитини, приділяли достатньо уваги Л.Д. Воєводін, М.В. Вітрук, Н.І. Матузов, А.Б. Венгеров, Т.І. Іларіонова, А.В. Малько, В.Н. Цирульніков, А.П. Коренєв, Г.В. Мальцев, А.М. Міцкевич, С.П. Коталейчук тощо. Та розглядаючи адміністративно-правовий статус дитини в Україні не можливо не звернути увагу на невизначеність та неспецифічність правових норм, які регулюють даний аспект: аналіз законодавства нашої держави досить широко регламентує права дитини, які закріплені як і в Основному Законі країни, так і в інших законодавчих актах та ратифікованих Верховною Радою міжнародних договорах. При цьому питання специфікації обов'язків даної категорії населення не знаходить свій вияв в актах законодавства, що, відповідно, веде до сприйняття адміністративно-правового статусу дитини лише в ракурсі

адміністративного статусу громадянина, і, беззаперечно, створює певні проблеми у розгляді даного питання та виділенні неповнолітніх осіб у самостійну категорію суспільства, яка може приймати участь у його життєдіяльності.

Метою даної статті є виділення специфічних обов'язків такої категорії населення як неповнолітні особи, а також обґрунтування такої специфікації і її характеристика. Відповідно до поставленої мети завданнями даного дослідження є:

- характеристика закріплених обов'язків людини через призму їх належності особам, які не досягли 18-річного віку;
- специфікація основних обов'язків дитини для виокремлення її адміністративно-правового становища;
- аналіз забезпечення державою таких обов'язків.

Виклад основного матеріалу

Права людини мають досить широке закріплення. Особливо це відзначається у Конституції України, Конвенції ООН про права дитини, Законі України «Про освіту» та інших нормативно-правових актах. Дані акти зазначають, що обмеження таких прав можуть існувати у їх необхідності для забезпечення громадського порядку, моралі, здоров'я, захисту прав і свобод інших осіб, а також обов'язки, які випливають із закріплених прав: відвідування освітнього закладу, екологічна дисципліна, недискримінація тощо. Найважливіших сфер життєдіяльності особи стосуються обов'язки людини і громадянина, які закріплені у Конституції України. Хоча у Основному Законі держави прямо не вказані обов'язки неповнолітніх осіб, але через аналіз нормативно-правових актів, які регулюють загально-правовий статус дітей, зокрема, їх адміністративно-правовий статус, можна виділити ті обов'язки, що прямо або опосередковано стосуються осіб, які не досягли 18 років.

Обов'язок дотримуватись Конституції України та законів нашої держави розповсюджується на всіх громадян та негрома-

дян, повнолітніх та неповнолітніх осіб [1]. Але так як вище ми зазначали, що обов'язок може бути не лише позитивним, але і негативним, то потрібно сказати про обов'язки заборонного характеру саме для осіб, які не досягли 18-річного віку. Відповідно до ст.7 Закону України "Про молодіжні та дитячі громадські організації" такою заборonoю, хоча і непрямую, є створення молодіжної або дитячої організації, діяльність яких носитиме політичний характер: «...не можуть утворюватися та вступати у виборчі блоки» [2].

Обов'язок захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України прямо не може поширюватись на неповнолітніх осіб, так як на військову службу не призиваються особи, які не досягли 18 років. Але для визначення кількості, рівня підготовки, ступеня придатності, визначення питання про стан здоров'я неповнолітні зобов'язуються виконувати наступні дії: приписатися до певної призовної дільниці у визначені законом строки (з 17 років), відвідування закладів медичного огляду за рішенням комісії, дотримання порядку проходження підготовки до військової служби [3].

Обов'язок на отримання повної загальної середньої освіти встановлюється Конституцією України, Конвенцією про права дитини, Законом України "Про освіту". Особливістю даного обов'язку для неповнолітніх осіб є те, що забезпечують його батьки (опікуни, піклувальники особи) та держава.

Такий обов'язок як піклування про дітей стосується неповнолітніх не лише як об'єкта піклування, а і як суб'єкта. Тобто, опираючись на ст.156 Сімейного кодексу України, неповнолітні батьки мають ті ж самі права і обов'язки, як і повнолітні [4].

Такі загальні конституційні обов'язки як охорона культурної спадщини, не заподіяння шкоди навколишньому середовищу, повага до честі та гідності інших осіб не мають суттєвих принципових особливостей стосовно осіб, які не досягли 18-річного віку.

Юридичний обов'язок виступає компонентом оптимальної взаємодії держави

з громадянином для оптимального функціонування правових інститутів, підтримки стабільності у суспільстві та для розвитку такого суспільства. Існуюча концепція рівноваги свободи і відповідальності ґрунтується на правах як категорії свободи та обов'язках як категорії відповідальності, тому що саме обов'язок слугує для розумного обмеження категорії свободи і превенції такого явища як необмежена свобода, яка за своєю суттю є таким же небезпечним явищем як нав'язана соціальна відповідальність.

Характеризуючи необхідність закріплення обов'язків людини, які знайшли своє вираження у Основному Законі нашої країни, важливо зазначити необхідність такого ж закріплення обов'язків дитини. Відштовхуючись від загальноприйнятого співвідношення таких понять як свобода та відповідальність, які доповнюють один одного, і функціонують на загальному правилі «кожному праву відповідає певний обов'язок», цілком виправданим є визначення таких обов'язків такої категорії населення. Основа такої концепції розуміння правовідносин підтверджується законодавством України. Так, стаття 1 Сімейного Кодексу нашої країни прямо зазначає мету регулювання сімейних відносин – утвердження обов'язку перед батьками [4].

На наш погляд, ґрунтуючись на зобов'язаннях батьків щодо: утримання дитини, піклування про дитину, забезпечення розвитку дитини тощо, основним і найбільш важливим обов'язком неповнолітнього має стати повага і любов до батьків, опікунів та піклувальників. Цілком очевидно, що поняття поваги та любові є лише етичними, моральними поняттями, а не юридичними. Та виходячи із статті 1 Сімейного Кодексу України побудова сім'ї на почуттях взаємної любові та поваги є пріоритетною метою регулювання сімейних відносин, так як саме від сім'ї залежить стабільність економічного та правового механізму держави.

Принцип поваги і любові до батьків знаходить свій вияв при досягненні дітьми повноліття: зобов'язання дитини утримувати своїх неповнолітніх батьків. Даний

обов'язок закріплюється у Конституції України та інших нормативно-правових актах (Сімейний Кодекс) і є певною мірою забезпеченням виконання обов'язку, який ми вважаємо необхідним до визнання: обов'язку поважати і любити своїх батьків.

Взаємоповага у сім'ї встановлюється також на законодавчому рівні нашої країни у Розпорядженні Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». Даний документ у Розділі IV містить норми про підвищення рівня культури сімейних стосунків [5]. При цьому підвищенню рівня соціально-педагогічної культури молоді у сфері сімейних стосунків виділялося особливе місце і серед очікуваних результатів прийнятої 2007 року Загальнодержавної Програми підтримки сім'ї.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року містить вказівку про те, що громадяни мають піклуватися про своє здоров'я і здоров'я дітей [6]. Звичайно, на відміну від обов'язку батьків піклуватися про здоров'я дітей, який має офіційне закріплення у законодавстві України і визначені законом наслідки невиконання свого обов'язку, обов'язок піклуватися про своє здоров'я є суто декларативним. Насправді, і порушення зобов'язання неповнолітньої особи поважати своїх батьків, який ми пропонуємо визнати, не тягне за собою правових наслідків, та з теоретичної точки зору, саме формування таких обов'язків дітей веде до визначення їх специфічного адміністративно-правового статусу, про що було вказано у даному розділі дисертаційного дослідження.

Цілком виправдано можна розділити обов'язок дитини піклуватися про своє здоров'я на 2 пункти, доповнюючи його обов'язком не спричиняти шкоди здоров'ю інших.

Утвердження даного обов'язку дитини вже реалізується через державні програми та проекти відділів освіти в регіонах. Так, наприклад, Проект «Зростаємо здо-

ровими» Кіровської районної у м. Донецьку ради виходить із того, що дитина має піклуватися про своє здоров'я, і основною метою проекту є засвоєння неповнолітніми знань про свій організм і формування свідомого ставлення до нього, що є передумовою ведення здорового способу життя. При цьому ставиться наголос на тому, що діти можуть виконувати лише таку роботу, яка не шкодить їхньому здоров'ю.

Також піклування про своє здоров'я знаходить вираження і у закріпленні відповідальності, у тому числі адміністративної, за такі протиправні діяння. Розділ 5 Кодексу України про адміністративні правопорушення вказує на адміністративні правопорушення такі як: ухилення від медичного огляду та ухилення від обстеження і профілактичного лікування осіб, хворих на венеричну хворобу [7].

При цьому виконання такого обов'язку неповнолітніми особами усіяко має забезпечуватись з боку суспільства та держави. Дане положення закріплене і у найбільш відомому міжнародному документі, ратифікованому Україною – Конвенції ООН про права дитини. Згідно статті 24 усі держави мають визнати переважне право дитини на отримання медичної допомоги, досконалу систему охорони здоров'я, а також забезпечити доступ до медичних послуг. Також визнається обов'язок держави сприяти якнайкращому фізичному розвитку дитини, при цьому таке відновлення має проходити в умовах, які забезпечують здоров'я і йому не шкодять.

Розпорядження Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року», яке вже згадувалось у даному пункті, у I Розділі встановлює такі завдання щодо охорони здоров'я та формування здорового способу життя дітей як:

- сприяння створенню середовища, безпечного для розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя;
- підвищення якості та збільшення обсягу медичних послуг, які мають надаватись неповнолітнім;

- здійснення заходів, які спрямовані на запобігання дитячій інвалідності;

- протидія наркоманії та ВІЛ/СНІДу, яка включає інформування, формування толерантності, забезпечення інституційного механізму лікування та формування здорового способу життя дітей [5].

Також забезпечення виконання такого дитячого обов'язку ґрунтується на праві людини на безпечне навколишнє середовище та на обов'язку не нанесення йому шкоди, встановленому в Основному Законі нашої держави та в інших нормативно-правових актах, які регулюють дані праводносини.

Третім, але не менш важливим обов'язком, про який потрібно сказати, є саморозвиток дитини. Аналізуючи Конвенцію ООН про права дитини та Декларацію прав дитини, розумовий, моральний, духовний розвиток особи у душі гідності та свободи є неодмінним елементом виховання дитини, її захисту тощо. Саме тому, зважаючи на те, що самовдосконалення особистості, особливо у неповнолітньому віці, прямо впливає на свідомість, у тому числі і правосвідомість, саме розвиток окремих осіб і суспільства в цілому впливає на державу, реалізацію її політики, а також на повагу до основних прав і свобод та реалізацію обов'язків. Забезпечення такого обов'язку закріплюється також зобов'язанням батьків, опікунів та піклувальників на найкращий розвиток дитини, на створення умов для її самовдосконалення та самовизначення у суспільстві як самостійної особи.

На державному рівні для забезпечення можливості дитини розвиватися відповідно до своїх особливостей: розумових чи фізичних, біли прийняті Закони України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», указ Президента України «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді», Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки», яке все ще не втратило чинності через те, що аналогічне розпорядження на період після 2010 року не було прийняте, тощо. Дані за-

конодавчі акти були прийняті через відсутність інформаційного, фінансового, технічного та наукового забезпечення роботи з талановитими дітьми, а також для створення умов їх саморозвитку та самовдосконалення з метою подальшого використання таких здібностей у розвитку нашої країни та окремих галузях діяльності.

На території окремих регіонів нашої країни також проводиться удосконалення системи роботи з обдарованими дітьми – приймаються загальні та спеціальні рішення районних, обласних, районних в містах рад щодо введення в дію Програм такого напрямлення (Закарпатська, Харківська, Київська обласні ради); проводяться перевірки та самоперевірки з метою вивчення системи роботи з обдарованою молоддю (Комінтернівський район Харківської міської ради); створюються Координаційні ради з питань організації роботи з обдарованою молоддю, які у своїй діяльності керуються Положеннями і їх склад, як правило, затверджується у наказі про організацію методичної роботи в регіоні (Комінтернівський район Харківської міської ради, Чернігівська обласна державна адміністрація); Формування систем організації роботи з обдарованими та здібними дітьми різного віку: від дошкільного до шкільного старших класів (Шепетівська міська рада Хмельницької області) тощо.

Окремо питання про розвиток можливостей і здібностей поставлено на міжнародному рівні Конвенцією про права інвалідів, ратифікованою 2009 року Верховною Радою України. Даний документ наголошує на врахуванні Конвенції про права дитини у аспекті повного доступу і дітей з обмеженими можливостями до усіх основоположних прав і свобод, а також встановлює у загальних принципах повагу до тих здібностей дітей, які розвиваються [8]. Також на міжнародному рівні розумовий, моральний і духовний розвиток такої категорії неповнолітніх був представлений на щорічному звіті 2013 року ЮНІСЕФ у Києві «Становище дітей у світі, 2013 рік: діти з інвалідністю», який наполягає, що від активного розвитку здібностей і можливостей таких осіб виграє суспільство в цілому.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів «Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» також мається 2 Розділи, присвячені проблемі розумового, духовного і культурного розвитку. Таким чином ставиться завдання по забезпеченню дітей рівних можливостей у доступі до позашкільної освіти для розвитку обдарувань, наголошується на підвищенні рівня виховання дітей та на рівному доступі неповнолітніх до закладів соціально-культурної сфери [5].

Висновки

З вищевикладеного можна зробити висновок, що обов'язки людини є тим механізмом, який функціонує для блага суспільства в цілому і, як наслідок, для забезпечення тих невід'ємних прав та свобод людини, які у цьому суспільстві реалізуються. При цьому досить важливим є закріплення таких прав на національному та міжнародному рівнях: у Основному Законі нашої держави та міжнародних договорах, ратифікованих Верховною Радою України. Саме основуючись на такому розумінні зобов'язань був запропонований проект Конвенції про відповідальність людини.

Закріплення специфічних обов'язків дитини прямо впливає на виділення її адміністративно-правового статусу як окремого інституту, що є необхідним для виховання такого статусу як спеціального правового становища певної категорії осіб з-поміж загального адміністративно-правового статусу людини на території нашої держави. Важливо зазначити, що при такій специфікації доцільно звертатися до позитивного досвіду зарубіжних країн, але лише за умови впровадження його на основі фундаментальних концепцій права та культурних надбань України. Так як саме неповнолітні особи виступають зерном формування правового та громадянського суспільства, а також утвердженням демократичної соціальної держави, іншими словами – майбутнім суспільства України.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується необхідність специфікації обов'язків неповнолітніх осіб для виділення їх особливого адміністративно-правового статусу. Сформована та обґрунтована пропозиція щодо виділення таких обов'язків як повага та любов до батьків, опікунів та піклувальників, піклування про своє здоров'я, само-розвиток.

SUMMARY

The article explores the need of specification of the duties of juveniles for highlighting their particular special administrative and legal status. Formed and substantiated proposals for such liabilities as respect and love for parents, guardians and caregivers, care about their health, self-development.

Література

1. Конституція України : Закон України станом на 15.05.2014 рік [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України станом на 06.01.2011 № 281-14 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>

3. Про військовий обов'язок і військовою службу: Закон України № 2232-12 станом на 11.08.2013 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>

4. Сімейний кодекс України : Закон України станом на 26.10.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

5. Про затвердження плану заходів з виконання у 2013 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Розпоряджен-

ня Кабінету Міністрів України станом на 13.03.2013 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/163-2013-%D1%80>

6. Про основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України станом на 02.08.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення станом на 26.10.2014 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

8. Конвенція ООН про права інвалідів : міжнародний документ станом на 16.12.2009 (ратифікація ВРУ) [Електронний ресурс] / Організація Об'єднаних Націй. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

9. Становище дітей у світі, 2013 рік: діти з інвалідністю : щорічний звіт ЮНІСЕФ 30 травня 2013 року [Електронний ресурс] / Дитячий фонд ООН. – Дананг, Київ. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/information-centre/news/1638>